

Ion Șișcanu*

PACTUL MOLOTOV-RIBBENTROP ȘI A PATRA ÎMPĂRȚIRE A POLONIEI¹

On August 23, 1939, in Moscow, the Soviet-German Non-Aggression Pact and the Additional Secret Protocol were signed. According to the provisions of the second point of the Protocol, the Soviet Union and Germany assumed the right to decide a new division of Poland. On October 24, 1938, German Foreign Minister Joachim von Ribbentrop, in a conversation with Polish Ambassador in Berlin Jozef Lipski, proposed that the issue between Poland and Germany to be resolved definitively, by incorporation of Danzig into Germany. Poland rejected Berlin's claim. On September 1, 1939, Germany attacked Poland. The Polish army was defending the national territory with selflessness, but, the forces being absolutely unequal and without any outside support, they withdrew to the eastern border. On September 17, the Polish territory was invaded by numerous Soviet units. On September 27, in Moscow, the Soviet-German Friendship and Border Treaty was signed between the USSR and Germany and three secret protocols. The treaty established the border between Germany and the Soviet Union on the territory of occupied Poland. The fourth division of Poland was taking place.

Keywords: Soviet Union, Germany, Poland, Soviet-German Pact, Soviet-German Friendship and Border Treaty, World War II.

La 22 august 1939, Adolf Hitler oferea ministrului imperial de externe, Joachim von Ribbentrop, toate împuternicirile pentru ca, în numele Reichului German, să negocieze cu reprezentanții Uniunii Sovietice încheierea pactului de neagresiune și altor acorduri, astfel încât aceste documente să intre în vigoa-

* **Ion Șișcanu**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, șeful Secției Istorie Contemporană, Institutul de Istorie.

¹ Împărțirile Poloniei se referă la evenimentele care au avut loc în secolul al XVIII-lea și care au făcut să dispară statul suveran polono-lituanian. Prusia, Rusia și Austria au fost cele trei puteri care au participat la dezmembrarea statului polono-lituanian. Trei împărțiri teritoriale au avut loc în: 17 februarie 1772, 2 ianuarie 1793 și 24 octombrie 1795. Termenul „A patra împărțire a Poloniei” se referă la la ocuparea și dezmembrarea Poloniei, în septembrie 1939, de către Germania nazistă și Uniunea Sovietică.

re imediat după semnarea lor². A doua zi, la 23 august 1939, la Moscova, a fost semnat Pactul de neagresiune sovieto-german și protocolul adițional secret.

Gazeta „Pravda”, din 24 august 1939, scria că „la 23 august 1939, la ora 13, la Moscova a sosit ministrul afacerilor externe al Germaniei, Joachim von Ribbentrop. La ora 15.30 a avut loc prima întâlnire a președintelui Consiliului Comisariilor Poporului și comisar al afacerilor externe, Veaceslav Molotov, cu ministrul afacerilor externe german privind semnarea pactului de neagresiune. Convorbirea s-a desfășurat în prezența tov. Stalin și a ambasadorului german von Schulenburg, și a durat aproximativ trei ore. După pauză, la ora 10 seara, convorbirea a fost reluată și s-a încheiat cu semnarea pactului de neagresiune”.

Textul pactului era laconic, conținând șapte articole. Guvernul URSS și guvernul Germaniei, - se menționa în preambul -, conducându-se de dorința consolidării relațiilor pașnice între URSS și Germania, și plecând de la prevederile principale ale tratatului cu privire la neutralitate, semnat între URSS și Germania în luna aprilie 1926, au convenit „să se abțină de la orice fel de violență, de la orice acțiune agresivă și orice atac în relațiile reciproce, atât separat, cât și împreună cu alte state”³.

Același ziar, „Pravda”, la 24 august 1939, aprecia astfel importanța documentului semnat: „Pactul de neagresiune, semnat între Uniunea Sovietică și Germania, textul căruia îl publicăm astăzi, este un document de o extraordinară importanță, exprimând politica consecventă, de pace a Uniunii Sovietice...”

Conținutul fiecărui articol, luat aparte, ca și al pactului privit integral, este pătruns de efortul de a preîntâmpina un conflict, de a consolida raporturile constructive și de pace între cele două state. Pactul de neagresiune înlătură, cu certitudine, tensiunea care a existat în relațiile dintre URSS și Germania...

Ostilităților între Germania și URSS li se pune capăt. Deosebirile dintre ideologii și sisteme politice nu trebuie și nu pot constitui obstacole în calea stabilirii relațiilor de bună vecinătate între cele două țări. Prietenia dintre popoarele URSS și Germaniei, împinsă, cu efortul dușmanilor Germaniei și ai URSS, în impas, trebuie să beneficieze, de acum încolo, de condițiile necesare pentru dezvoltarea și înflorirea sa”⁴.

O săptămână mai târziu, despre importanța semnării pactului de neagresiune între URSS și Germania se va vorbi de la cele mai înalte tribune ale instituțiilor statului sovietic, de către cele mai reprezentative personaje ale Uniunii Sovietice.

„Pactul sovieto-german de neagresiune, spunea V. Molotov în cuvântarea rostită la 31 august 1939, la sesiunea extraordinară a Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, cu prilejul ratificării documentului semnat, semnifică un reviriment în direcția ameliorării raporturilor între cele două mari state ale Europei. Acest pact ne permite nu numai înlăturarea pericolului unui război cu Germania; el

² СССР - Германия 1939. Документы и материалы о советско-германских отношениях с апреля по октябрь 1939 г., Vilnius, „MOKSLAS”, 1989, p. 58.

³ Despre pregătirile diplomatice care au condus la elaborarea și semnarea Tratatului sovieto-german de neagresiune și a protocolului adițional secret vezi detaliat în Ion Șișcanu, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române*, Chișinău, Editura Civitas, 2007, capitolul 1.

⁴ СССР - Германия 1939..., pp. 64-65.

reduce spațiul unor eventuale confruntări militare în Europa și, în felul acesta, servește cauzei păcii generale; el trebuie să ne asigure posibilități noi de creștere a forțelor, de consolidare a pozițiilor noastre, extinderea continuă a influenței Uniunii Sovietice asupra dezvoltării internaționale”⁵.

Protocolul adițional secret împărțea Europa de Est în „sfere de interese” ale celor două state totalitare. URSS era interesată în ocuparea Finlandei, Poloniei de Est, Letoniei, Estoniei și a Basarabiei. Germania manifesta interes față de teritoriile din Polonia de Vest și Lituania.

În preambulul protocolului se constata, neglijându-se situația politică existentă în Europa de Est și atentându-se la suveranitatea statelor din această zonă, că reprezentanții celor două părți au discutat, în cadrul unor convorbiri strict confidențiale, problema delimitării sferelor lor de interese în Europa de Est. Aceste convorbiri au condus la următorul rezultat: „În cazul unei transformări teritoriale și politice a teritoriilor aparținând Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia și Lituania) frontiera nordică a Lituaniei va reprezenta frontiera sferelor de interese atât ale Germaniei cât și URSS.

În legătură cu aceasta, interesul Lituaniei față de teritoriul Vilno este recunoscut de ambele părți”⁶.

Conform prevederilor punctului al doilea al Protocolului, Uniunea Sovietică și Germania își asumau dreptul de a decide soarta Poloniei. „În eventualitatea unei reamenajări teritoriale și politice a teritoriilor aparținând statului polonez, sferele de influență ale Germaniei și Uniunii Sovietice vor fi delimitate aproximativ de linia râurilor Narev, Vistula și San. În funcție de evoluțiile politice ulterioare, se va vedea dacă interesele celor două țări implică păstrarea unui stat polonez independent, precum și eventualul contur ale granițelor acestuia. În orice caz, această problemă va fi rezolvată în urma unui acord amical”⁷. Astfel era hotărâtă, în doar două rânduri, o nouă împărțire a Poloniei.

* * *

În perioada de după Primul Război Mondial, relațiile dintre Polonia și Germania erau determinate, înainte de toate, de obligațiile asumate conform Tratatului de pace de la Versailles, semnat de ambele state, de tratatul de arbitraj de la Locarno, semnat la 16 octombrie 1925⁸, și de declarația comună de neagresiune din 26 ianuarie 1934.

⁵ *Ibidem*, pp. 75-76.

⁶ *Ibidem*, p. 62.

⁷ *Ibidem*, pp. 62,64.

⁸ Tratatul de la Locarno (5-16 octombrie 1925) a avut ca părți semnatare Germania, Franța, Italia, Marea Britanie, Belgia, Cehoslovacia, Polonia și prevedea angajamentul Germaniei de a garanta granițele Belgiei și Franței, precum și angajamentul Franței și Belgiei de a garanta integritatea granițelor vestice ale Germaniei, în cazul unui nou atac, așa cum a fost ocuparea franco-belgiană a zonei Ruhr în 1923. Lacuna tratatului a fost lipsa unui angajament al Germaniei de a garanta granițele statelor din Europa de Est, lăsând, astfel, deschisă posibilitatea revizuirii. La 7 martie 1936, Germania a anulat unilateral tratatul.

„Germania recunoaște, - stipula art. 87 al Tratatului de la Versailles - , independența deplină a Poloniei și renunță, în favoarea Poloniei, la toate drepturile și temeuriile juridice asupra teritoriilor mărginite cu Marea Baltică, frontiera de est a Germaniei, stabilită conform art. 27, partea a II-a (Granițele Germaniei), al prezentului Tratat...”⁹.

În declarația de neagresiune între Germania și Polonia, semnată la 26 ianuarie 1934 la Berlin, ratificată la 24 februarie 1934 și valabilă timp de 10 ani, se spunea că „guvernul german și guvernul polonez consideră ca a sosit timpul ca, printr-un acord direct între state, să fie începută o nouă fază în relațiile dintre Germania și Polonia, prin semnarea unui acord între aceste state. De aceea, ele au decis ca, prin această declarație, să pună bazele organizării ulterioare a respectivelor relații.

Ambele guverne pleacă de la faptul că menținerea și asigurarea păcii îndelungate între țările lor constituie o premisă esențială pentru pacea generală în Europa. ... Dacă între ele, spre exemplu, va apare un litigiu, și dacă soluționarea acestuia nu va putea fi obținută pe calea negocierilor directe, atunci ele, în fiecare caz aparte, vor căuta, pe baza înțelegerii reciproce, soluții prin alte mijloace pașnice... În niciun fel de circumstanțe ele nu vor recurge la forță pentru soluționarea litigiilor”¹⁰.

Aceste prevederi au fost însă repede uitate de Germania. Motivul pentru deteriorarea relațiilor germano-polone a fost problema Danzig (Gdansk). Conform Tratatului de pace de la Versailles, orașul Danzig, și regiunea învecinată, a fost declarat oraș liber, controlat de Societatea Națiunilor. Polonia a primit, pentru ieșire la Marea Baltică, un teritoriu care separa Prusia orientală de restul teritoriului Germaniei printr-un coridor (coridorul Danzig) cu lungimea de 230 de km și lățimea de 30-200 de km¹¹. În perioada în care Germania era preocupată de Austria și Cehoslovacia, relațiile dintre ea și Polonia erau caracterizate de diverse declarații și promisiuni de bună vecinătate și prietenie. La 16 februarie 1937, Hermann Goering, comandantul Luftwaffe, fiind în vizită la Varșovia, asigura reprezentanții guvernului polonez că „din partea Germaniei, nu există intenția de a priva Polonia de vreo parte a teritoriului său. Germania este total împăcată cu componența sa teritorială actuală. Germania nu va ataca Polonia și nu are intenția să ocupe „coridorul” polonez. Nu ne dorim un „coridor”. Spun acest lucru sincer și categoric - nu avem nevoie de „coridor”. La fel cum Germania speră și crede că Polonia nu intenționează să ocupe Prusia de Est și restul teritoriului Sileziei, astfel și Polonia poate crede că Germania nu intenționează să o priveze de vreunul dintre drepturile și posesiunile sale...”¹². Hitler, la rândul său, la 5 noiembrie 1937, în prezența lui von Neurath, ministrul afacerilor externe al Germaniei, i-a declarat lui Jozef Lipski, ambasadorul polonez la Berlin, că „nu va fi nicio

⁹ *Tratatul de la Versailles (extras)*, în *Системная история международных отношений*, Том второй, Документы, Москва, „Московский рабочий”, documentul (în continuare doc.) nr. 22.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Нюрнбергский процесс*, <http://nurnbergprozess.narod.ru/011/4.htm>

schimbare în ceea ce privește statutul politic și juridic al Danzigului. Drepturile populației poloneze din Danzig vor fi respectate. Drepturile Poloniei în Danzig nu vor fi încălcate...”¹³ Dar, după ocuparea Cehoslovaciei, Berlinul a schimbat radical conținutul și modul de prezentare a acestei chestiuni.

La 24 octombrie 1938, în convorbirea avută cu Jozef Lipski, Ribbentrop a propus ca problema existentă între Polonia și Germania să fie soluționată definitiv, în sensul încorporării Danzigului în cadrul Germaniei. Ministrul german menționa că „Polonia trebuie să accepte construirea autostrăzii exteritoriale și a căii ferate prin Pomoria”. În calitate de compensație, Ribbentrop sugera posibilitatea unui acord germano-polonez pe un termen de 25 de ani și garantarea frontierelor germano-poloneze¹⁴. Jozef Beck, ministrul afacerilor străine al Poloniei, în instrucțiunile trimise pentru ambasadorul Jozef Lipski cu acest prilej, atenționa că propunerea lui Ribbentrop era inacceptabilă și avertiza că „orice tentativă de a încorpora orașul liber în cadrul imperiului va conduce, inevitabil, la conflict. Aceasta va însemna nu numai unele dificultăți de ordin local, ci va stopa orice posibilitate de înțelegere reciprocă polono-germană în toate domeniile”¹⁵.

Între timp, la 22 martie 1939, Germania și-a redobândit orașul Memel (Klapeida)¹⁶. Acest eveniment a consolidat hotărârea Reih-ului de a recupera teritoriile pierdute în urma Primului Război Mondial. Autoritățile germane au început să pună pe tapet în termeni tranșanți problema Danzigului precum și a aderării Poloniei la pactul anticomintern¹⁷. La 21 martie 1939, Ribbentrop a informat oficial autoritățile poloneze despre cererile Germaniei: 1) retrocedarea Danzigului către Reih; 2) construirea unei autostrăzi cu statut de extrateritorialitate între estul Prusiei și Reih; 3) Reih-ul, în schimb, va recunoaște coridorul polonez și frontierele estice ale Poloniei; 4) Reih-ul va recunoaște căile de comunicare ale Poloniei în Danzig; 5) Reih-ul va recunoaște căile de comunicare ale Poloniei după unirea Danzigului cu Reih-ul¹⁸.

Îngrijorată de evenimentele care se derulau la frontierele sale, conducerea poloneză a decis să caute aliați pentru a putea rezista în fața Germaniei. Con-

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Vezi Jean-Baptiste Duroselle. *Istoria relațiilor internaționale, 1919-1947*, Vol. I, București, Editura științelor sociale și politice, 2006, p. 179.

¹⁵ Anatol Petrencu, *Polonezii în anii celui de-al doilea război mondial, Istoria politică*, Chișinău, Cartdidact, 2005, p. 64.

¹⁶ Conform Tratatului de la Versailles, orașul Memel (Klapeida) și regiunea învecinată, cu o suprafață de 2000 de kmp și o populație de 150 de mii de oameni, au fost scoase din componența Germaniei și trecute sub administrarea comisarului suprem al Societății Națiunilor. În 1923, acest teritoriu a intrat în componența Lituaniei, iar în 1924 statele Antantei au recunoscut suveranitatea Lituaniei asupra regiunii. La 20 martie 1939, Ribbentrop i-a înmănat lui Iu. Urbșis, ministrul afacerilor străine al Lituaniei, ultimatumul privind retrocedarea regiunii Klapeida. Statele învingătoare în primul război mondial nu au luat nici o măsură efectivă pentru a împiedica încă o acțiune agresivă a Germaniei. La 22 martie 1939, Lituania a semnat acordul conform căruia regiunea Klapeida era alipită la Germania.

¹⁷ Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, p. 180.

¹⁸ Daniel Hrenciuc, *Polonia între Est și Vest: 1918-2016*, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2017, p. 108.

tactele cu Marea Britanie s-au încheiat cu succes. Chamberlain, prim-ministrul Regatului Unit, în cuvântarea ținută la 31 martie 1939 în Camera Comunelor, anunța că Poloniei îi era oferită o garanție: „în cazul unei acțiuni oarecare ce ar pune în primejdie în mod categoric independența polonă și căreia guvernul polon ar socoti vital să i se opună cu forțele sale naționale, guvernul Maiestății Sale se va considera obligat să susțină imediat Polonia prin toate mijloacele”¹⁹.

La rândul său, guvernul francez a confirmat, la 13 aprilie, alianța franco-polonă, precizându-și atitudinea prin formula următoare: „Franța și Polonia își oferă garanții imediate și directe contra oricărei amenințări directe sau indirecte care ar aduce atingere intereselor lor vitale”²⁰.

Încercarea de a stabili relații asemănătoare cu URSS a eșuat. În 1939, din motive istorice și ideologice, Polonia nu era pregătită să accepte ajutor militar din partea Uniunii Sovietice.

Contând pe garanțiile oferite de Marea Britanie și Franța, Polonia a respins pretenția Berlinului de a transmite Reich-ului Danzigul și un spațiu de 5 km lățime, care să traverseze coridorul polonez. Germania a reacționat operativ și la 27 aprilie 1939 Hitler a aprobat planul secret „Weis” (Planul Alb) privind atacul armat asupra Poloniei²¹. Pentru a se elibera de obligațiile prevăzute în documentele semnate anterior, la 28 aprilie 1939, Germania a denunțat declarația de neagresiune polono-germană²². În memorandumul guvernului german cu acest prilej garanțiile britanice și franceze oferite Poloniei erau apreciate ca antigermane și incompatibile cu acordul polono-german din 1934²³. La 5 mai, guvernul polonez, la rândul său, a răspuns, tot printr-un memorandum, în care respingea afirmațiile Germaniei că acordul polono-britanic ar fi incompatibil cu declarația germano-polonă din 1934. Mai mult, guvernul polonez se arăta disponibil să încheie un nou tratat cu Germania, dacă aceasta ar fi acceptat²⁴. Însă Germania se pregătea de atacul militar asupra Poloniei.

În acest context nici tertipurile diplomatice ale Germaniei hitleriste, nici incidentul inspirat la graniță, efectuate în scopul inducerii în eroare a opiniei publice, nu pot acoperi adevărul despre războiul, pregătit cu premeditare, al Germaniei împotriva Poloniei, care s-a transformat în al Doilea Război Mondial. Hitleriștii au început acest război intenționat, urmărind realizarea ideilor lansate anterior și obținerea spațiului vital.

Hitler era conștient de consecințele hotărârilor luate, de aceea, la consfătuirea din 23 mai 1939, în cancelaria imperială, el a declarat: „În acest mod, se

¹⁹ Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, p. 180.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Anatol Petrencu, *op. cit.*, p. 21.

²² М.И. Мельтюхов, *Советско-польские войны. Военно-политическое противостояние 1918-1939 гг.*, <http://militera.lib.ru/research/meltyukhov2/02.htm>

²³ *Речь Адольфа Гитлера 28 апреля 1939 года*, <http://newsruss.ru/doc/index.php>

²⁴ Виктор Свищев, *Начало второй мировой войны. Нападение Германии на Польшу*, <http://souz.info/library/history/poland1.html>

exclde problema cruțării Poloniei și rămâne valabilă hotărârea: a ataca Polonia cu prima ocazie. Să nu contăm pe repetarea operației din Cehoslovacia. Acesta va fi război”²⁵. În convorbirea avută la 25 mai 1939 cu Ciano, ministrul afacerilor străine al Italiei, Hitler explica: „Nu trebuie pierdut timpul. Cu cât mai mult vom aștepta, cu atât mai multe dificultăți vom întâlni în efectuarea operațiilor militare în Europa de Est. După mijlocul lunii septembrie, condițiile climaterice vor face imposibile operațiile militare”²⁶.

La 1 septembrie 1939, Germania a atacat Polonia. Pe plan militar, Polonia nu rezistă mult ofensivei fulgerătoare a germanilor, cu forțe net superioare și condusă cu metode noi, care plasau în prim-plan folosirea aviației și a tancurilor.

În aceeași zi, președintele Poloniei, Ignacy Moscicki a abandonat Varșovia.

La 4 septembrie, a început evacuarea instituțiilor statului polonez, iar în ziua următoare din capitală a plecat guvernul. În noaptea de 7 septembrie din Varșovia se retrage Comandantul Suprem al armatei E. Rydz-Smygly. Marele Stat Major este transferat în orașul Brest, apoi, după alte transferări, la 15 septembrie se stabilește în localitatea Kolomiia²⁷. După ce, între 9 și 11 septembrie 1939, conducerea poloneză a negociat cu Franța locul de adăpost al guvernului Poloniei, la 16 septembrie au început negocierile polono-române privind trecerea prin România, către Franța, iar la 17 septembrie guvernul polonez a ieșit din țară²⁸.

Armata poloneză apăra cu abnegație teritoriul național, dar, forțele fiind absolut inegale și fără niciun sprijin din afară, se retrăgea către frontiera de est.

La 15 septembrie 1939, trupele germane au ocupat orașul Brest, iar la 16 septembrie – orașul Belostok. În aceeași zi, trupele Germaniei au ajuns la linia Sambor - Lvov-Vladimir-Volinski – Zamosci. Alte unități se apropiase de orașul Lublin²⁹.

* * *

Kremlinul urmărea cu atenție evoluția evenimentelor în Europa, mizând să le folosească în interesele proprii, care, în Europa de Est, erau asigurate prin acordul cu Germania. Conducerea de la Berlin, recunoscând interesele sovietice în această regiune, aștepta intervenția sovietică în teritoriile respective, urmărind, prin aceasta și reținerea Marii Britanii și Franței de a intra în războiul germano-polonez. La 3 septembrie 1939, A.A. Șkvarțev și-a prezentat scrisorile de acreditare în calitate de ambasador sovietic în Germania. La ceremonie, Hitler și Șkvarțev și-au promis reciproc, în numele statelor pe care le reprezentau, că își vor onora obligațiile conform tratatului de neagresiune³⁰. În aceeași zi, ambasada Germaniei la Moscova a primit indicațiile lui Ribbentrop să tatoneze intențiile Uniunii Sovietice

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ М. Мельтюхов, *Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941*, Москва, Веч, 2000, http://www.k2x2.info/istorija/upushennyi_shans_stalina/p5.php

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Из дневника полномочного представителя СССР в Германия А. А. Шкварцева, 3 сентября 1939 года*, <http://doc20vek.ru/node/978>,

în ceea ce privește posibilitatea intrării Armatei Roșii în Polonia. „Discutați cu Molotov și vedeți, - îi cerea Ribbentrop lui Schulenburg, ambasadorului german -, nu ar dori Uniunea Sovietică ca armata rusă să intre în luptă, în momentul potrivit, împotriva forțelor armate poloneze, în sfera de influență rusă și, la rândul său, să ocupe acest teritoriu. În opinia noastră, aceasta ne-ar ajuta nu numai pe noi, dar, în conformitate cu protocolul de la Moscova, ar fi și în interesul sovietic”³¹.

La 5 septembrie 1939, Molotov a răspuns că guvernul sovietic este de acord că, la momentul potrivit pentru el, „va trebui, obligatoriu..., să înceapă acțiuni concrete. Dar, noi considerăm că acest moment încă nu s-a apropiat..., iar graba exagerată ne poate provoca pierderi și facilita consolidarea adversarilor noștri”³².

Atitudinea Kremlinului față de război a fost exprimată clar de I. Stalin la 7 septembrie 1939 în discuția cu conducerea Kominternului. În viziunea liderului de la Kremlin „războiul este dus între două grupări de state capitaliste (sărace și bogate, în privința coloniilor, materiilor prime etc.) pentru reîmpărțirea lumii, pentru dominație asupra lumii. Noi nu suntem împotriva ca ele să se bată binișor și să se slăbească reciproc. N-ar fi rău dacă cu mâinile Germaniei va fi zdruncinată situația celor mai bogate țări (în special, Anglia). Hitler, el însuși neînțelegând și nedorind, destramă, subminează sistemul capitalist... Noi putem manevra, împinge o parte împotriva alteia pentru a se bate mai bine. Pactul de neagresiune îi ajută Germaniei într-o anumită măsură. Următorul moment este să stimulăm cealaltă parte”³³.

Germania primea în continuare ajutor material din Uniunea Sovietică. La 4 septembrie, toate navele germane din partea de nord a Atlanticului au primit ordin să se îndrepte spre portul Murmansk. La 6 septembrie, MAE al Germaniei comunica Moscovei: „Noi intenționăm și în continuare să trimitem navele comerciale germane în Murmansk și așteptăm ca guvernul sovietic să faciliteze descărcarea, încărcarea și transportarea încărcăturilor pe calea ferată în Leningrad, unde vor intra navele germane pentru a se încărca”. La 8 septembrie, Moscova a acceptat intrarea navelor germane în Murmansk și a garantat transportarea încărcăturilor în Leningrad³⁴. În total, între 1 și 17 septembrie 1939, în portul sovietic Murmansk s-au adăpostit 36 de nave germane³⁵.

Exprimându-și atitudinea față de țara care lupta disperată cu armatele hitleriste, I. Stalin a apreciat Polonia drept stat fascist care asuprea alte popoare. El a declarat că „lichidarea acestui stat în circumstanțele actuale ar însemna că statele fasciste vor fi cu unul mai puțin. Ce ar fi rău dacă, în rezultatul zdrobirii Poloniei, noi vom extinde sistemul socialist asupra unor noi teritorii și populații”³⁶.

³¹ СССР – Германия..., p. 81.

³² *Ibidem*.

³³ М. Мельтюхов, *Упущенный шанс Сталина...*, <http://www.k2x2.info/istorija/upushennyi-shans-stalina/p5.php>

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

Pe de altă parte, la 8-9 septembrie 1939, partidele comuniste au primit directiva Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste în care se menționa că „războiul acesta este un război imperialist în care este vinovată, deopotrivă, burghezia tuturor statelor beligerante. De aceea, nici clasa muncitoare, nici partidele comuniste nu pot sprijini acest război. Mai mult, proletariatul internațional nu poate, în niciun caz, să apere Polonia fascistă care a respins ajutorul Uniunii Sovietice și care asuprește alte naționalități”³⁷. În acest context este semnificativ și faptul că, la 5 septembrie 1939, Kremlinul a refuzat să-i acorde Poloniei materiale militare, motivând că, în felul acesta, ar exista pericolul să fie atrasă în război³⁸.

Dar Moscova nu se limita doar la observarea și aprecierea evenimentelor ce se derulau pe teritoriul Poloniei. Conducerea bolșevică se pregătea să intervină „în momentul potrivit”. La 3 septembrie 1939, districtele militare Leningrad, Moscova, Kalininsk, Bielorus, Kiev, Harkov și Oriol au început pregătirile pentru război³⁹. La 11 septembrie, în baza districtelor militare Bielorus și Kiev, au fost înființate și dislocate comandamentele Frontului bielorus, condus de comandantul M.P. Kovalev, și Frontului ucrainean, condus de comandantul S.C. Timoșenko⁴⁰. Trupele celor două fronturi au fost concentrate pe poziții de plecare de-a lungul graniței cu Polonia⁴¹. După suplimentarea forțelor, către sfârșitul lunii septembrie, fronturile însumau 60 de divizii pușcași, 13 divizii cavalerie și 18 brigăzi tancuri cu un efectiv de 2 421 300 de oameni, 5 467 de tunuri grele, 6 096 de tancuri și 3 727 de avioane⁴².

Cu o zi înainte, la 10 septembrie, Molotov îl invitase pe Schulenburg și îi declarase că Armata Roșie era impresionată de succesele rapide ale trupelor germane în Polonia, dar încă nu era pregătită pentru acțiuni. „Guvernul sovietic – afirma Molotov –, intenționa să se folosească de înaintarea trupelor germane și să declare că Polonia se destramă în bucăți și, implicit, Uniunea Sovietică trebuie să vină în ajutorul ucrainenilor și bielorușilor care sunt amenințați de Germania. Acest motiv va prezenta intervenția Uniunii Sovietice în fața maselor ca fiind cuviincioasă și va oferi Uniunii Sovietice șansa să nu arate ca agresor”⁴³.

După încheierea mobilizării, la 14 septembrie, Molotov i-a declarat lui Schulenburg că „Armata Roșie s-a pregătit mai repede decât se aștepta și, de aceea, acțiu-

³⁷ *Катюнь. Пленники необъявленной войны*, <http://katynfiles.com/content/book-katyn-1.html#doc3>

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *СССР-Германия, 1939*, p. 87. În telegrama trimisă la Moscova, la 15 septembrie 1939, Ribbentrop anunța că Varșovia va cădea în câteva zile. Ministrul german saluta planul de intrare a trupelor sovietice în Polonia și solicita informații cu privire la ziua și ora trecerii frontierei de către trupele sovietice. Cu acest prilej Ribbentrop propunea un comunicat comun în care cauza principală a intrării armatelor germane și sovietice în Polonia să fie numită destrămarea acesteia. Încercarea Moscovei de a-și motiva intervenția prin existența primejdiei germane față de populația bielorusă și ucraineană a provocat o reacție total negativă la Berlin. *Ibidem*, pp. 92-93.

nile sovietice pot începe mai devreme de termenul indicat în timpul ultimei convorbiri. Având în vedere motivul politic al acțiunii sovietice (căderea Poloniei și apariția „minorităților” ruse), era foarte important ca acțiunile să nu înceapă înainte de căderea centrului administrativ – Varșovia”. Din această cauză Molotov l-a rugat pe Schulenburg să-i comunice când poate fi așteptată ocuparea Varșoviei⁴⁴. În aceeași zi, „Pravda” publica articolul, pregătit de șeful Departamentului propagandă și agitație al PC(b) din Uniunea Sovietică, A. A. Jdanov, în care cauzele principale ale pierderilor suferite de Polonia erau numite asupra minorităților naționale ucrainene și bielorus⁴⁵. Acest articol a constituit documentul de bază al propagandei sovietice privind argumentarea acțiunilor sovietice în raport cu Polonia și, mai ales, a servit drept suport pentru activitățile politice din Armata Roșie. „Unitățile Armatei Roșii Muncitorești-Țărănești - se spunea în directiva șefului direcției politice a Frontului bielorus, comisarul Șulin -, pășesc pe pământul Bielorusiei de vest și al Ucrainei de vest nu în calitate de cuceritori, ci ca revoluționari eliberatori, crescuți de marele partid al lui Lenin și Stalin”⁴⁶. În directiva consiliului militar al Armatei a 12-a se menționa că „lupta noastră cu moșierii și capitaliștii polonezi este un război revoluționar și drept. Noi pășim pe pământul nostru, mergem să eliberăm oamenii muncii de sub jugul capitalist”⁴⁷. Comandanților de unități li se explica simplu că sarcina campaniei, care va începe în curând, va fi ca „Polonia panilor să devină sovietică”⁴⁸.

La 14 septembrie 1939, trupele sovietice au primit ordinul să atace Polonia⁴⁹. La 15 septembrie, ora 4.20, Consiliul militar al Frontului bielorus a emis ordinul de luptă nr. 01, conform căruia „popoarele bielorus, ucrainean și polonez își varsă sângele în războiul urzit de clica conducătoare, burghezo-capitalistă a Poloniei și cea a Germaniei. Muncitorii și țăranii Bielorusiei, Ucrainei și Poloniei s-au ridicat la luptă cu dușmanii lor de veacuri – moșierii și capitaliștii. În urma loviturilor aplicate de trupele germane, principalele forțe poloneze au suferit pierderi grele. La 17 septembrie, în zori, armatele Frontului bielorus vor trece în ofensivă, având sarcina să ajute muncitorii și țăranii Bielorusiei și Poloniei să răstoarne jugul capitaliștilor și al moșierilor și să nu permită ocuparea teritoriilor Bielorusiei de vest de către Germania. Sarcina imediată a frontului constă în lichidarea și capturarea forțelor armate ale Poloniei care acționează la est de frontiera lituaniană și de linia Grodno-Kobrin”⁵⁰. Ordinul conținea sarcini concrete pentru fiecare uni-

⁴⁴ СССР-Германия, 1939, p. 90.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 91.

⁴⁶ М. Мельтюхов, *Упущенный шанс Сталина...*, http://www.k2x2.info/istorija/upushennyi_shans_stalina/p5.php

⁴⁷ В.А. Невежин, *Синдром наступательной войны. Советская пропаганда в преддверии „священных боев”, 1939—1941 гг.* Москва, 1997, с. 80

⁴⁸ М. Мельтюхов, *Упущенный шанс Сталина...*, http://www.k2x2.info/istorija/upushennyi_shans_stalina/p5.php

⁴⁹ *Катынь. Пленники необъявленной войны*, <http://katynfiles.com/content/book-katyn-1.html#doc3>

⁵⁰ *Ibidem*.

tate, în conformitate cu ordinul comisarului apărării al URSS din 14 septembrie⁵¹.

La 16 septembrie, același Consiliu de front a emis ordinul nr. 005 în care se menționa că „moșierii și capitaliștii polonezi au subjugat poporul muncitor al Bielorusiei de Vest și pe cel al Ucrainei de Vest, ... au impus jugul național și exploatarea, ... i-au aruncat pe frații noștri bieloruși și ucraineni în malaxorul celui de-al doilea război imperialist. Jugul național și aservirea oamenilor muncii au condus Polonia la zdrobire. Popoarele subjugate ale Poloniei se află în primejdia de a fi jefuite și exterminate de către dușmani. În Ucraina de Vest și Bielorusia de Vest se desfășoară mișcarea revoluționară. În Polonia au început acțiuni și răscoale ale țărănimii bieloruse și ucrainene. Clasa muncitoare și țărănimea din Polonia își adună forțele pentru a le frânge gâtul exploatareilor sângeroși... Ordon: 1) Unitățile Frontului bielorus, începând ofensiva pe tot frontul, să acționeze hotărât în ajutorul oamenilor muncii din Bielorusia de Vest și Ucraina de Vest. 2) Printr-o lovitură zdrobitoare să fie nimicite trupele poloneze ale panilor și burghezilor și să fie eliberați muncitorii, țărani și oamenii muncii din Bielorusia de Vest”⁵². În aceeași zi, și Consiliul militar al Frontului ucrainean, prin directiva nr. A0084, a ordonat trupelor sale să treacă în ofensivă și să-și execute sarcinile⁵³.

La 16 septembrie 1939, Molotov i-a declarat lui Schulenburg că „guvernul sovietic a decis să participe la războiul împotriva Poloniei, mâine sau poimâine, și, în curând, va fi numită ziua și data”⁵⁴. La 17 septembrie, ora 2.00, Schulenburg a fost primit de I. Stalin care i-a comunicat că Armata Roșie, la ora 6.00, va trece frontiera cu Polonia și i-a citit nota care va fi înmănată ambasadorului polonez la Moscova⁵⁵. Ambasadorul german a plecat satisfăcut din Kremlin.

În aceeași noapte, V. Molotov l-a invitat urgent pe Waclaw Grzybowski, ambasadorul polonez la Moscova, și i-a citit nota. În notă, ca și în cuvântarea sa la radio din aceeași zi⁵⁶, Molotov declara că statul polonez și-a încetat existența și că Armata Roșie a primit ordin să treacă frontiera poloneză pentru a întinde mâna frățescă Bielorusiei de Vest și Ucrainei de Vest. „Statul polonez și guvernul său, citea V. Molotov, - de fapt au încetat să mai existe. În felul acesta, nu mai sunt valabile tratatele încheiate între URSS și Polonia. Lăsată în voia sortii și rămasă fără conducere, Polonia s-a transformat într-un câmp comod pentru orice întâmplare și surpriză, care pot genera pericol pentru URSS. De aceea, fiind neutru până în prezent, guvernul sovietic nu mai poate avea o atitudine neutră față de aceste fapte. Și față de situația rămasă fără apărare a populației ucrainene și bieloruse. În

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ М. Мельтюхов, *Упущенный шанс Сталина...*, http://www.k2x2.info/istorija/upushennyi_shans_stalina/p5.php

⁵⁴ *СССР-Германия, 1939*, p. 94.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 95.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 98-99.

această conjunctură, guvernul sovietic a dat dispoziție Înaltului Comandament al Armatei Roșii să ordone trupelor să treacă frontiera și să ia sub ocrotirea sa viața și averea populației din Ucraina de Vest și Bielorusia de Vest⁵⁷.

La 17 septembrie, ora 5.00, unitățile de avangardă ale Armatei Roșii și trupele de grăniceri au trecut frontiera, lichidând serviciile de frontieră poloneze, după care teritoriul polonez a fost invadat de numeroasele unități sovietice.

În felul acesta, Uniunea sovietică a încălcat *Tratatul de pace*, semnat la Riga la 18 martie 1921, între RSFSR și RSSU, pe de o parte, și Polonia, pe de altă parte, care constata încheierea situației de război (art. 1) și stabilea exact granița de est a Poloniei cu republicile sovietice (art. 2)⁵⁸. Conform tratatului, Rusia și Ucraina sovietică renunțau la orice drepturi și pretenții asupra teritoriilor care se aflau la vest de granița stabilită prin art. 2, iar Polonia, la rândul său, renunța, în favoarea Ucrainei și Bielorusiei, la orice drepturi și pretenții asupra teritoriilor aflate la est de această graniță. Ambele părți au căzut de acord că, deoarece în cadrul teritoriilor, aflate la vest de frontiera descrisă în tratat, se aflau și teritorii discutabile între Polonia și Lituania, chestiunea apartenenței acestor teritorii trebuia soluționată exclusiv între Polonia și Lituania⁵⁹. *Tratatul stabilea*, absolut univoc, că Polonia nu avea nici un fel de obligații sau datorii împovărătoare față de Rusia, Ucraina și Bielorusia, care ar fi rezultat din apartenența anterioară a teritoriilor poloneze la fostul Imperiu Rus, cu excepția prevederilor din prezentul tratat. *Tratatul stipula garanții reciproce în cea ce privește respectarea deplină a suveranității părților, abținerea reciprocă privind amestecul în afacerile interne, agitația, propaganda și orice gen de intervenție, și obligația de a nu permite prezența, pe teritoriul său, a organizațiilor și grupurilor îndreptate împotriva guvernului celeilalte părți. Având în vedere că *Tratatul cu privire la condițiile preliminare ale păcii*, din octombrie 1920, recunoștea participarea activă a teritoriilor Republicii Polonia în economia fostului Imperiu Rus, Ucraina și Rusia se obligau să plătească Poloniei 30 de milioane de ruble aur⁶⁰. Art. 24 prevedea că, odată cu ratificarea tratatului, se stabileau și relații diplomatice între cele două părți⁶¹.*

Kremlinul a încălcat, de asemenea, și *Tratatul din 9 februarie 1929* („*Tratatul Litvinov*”), semnat de URSS, Polonia, România, Estonia, Letonia și Lituania. Primul tratat internațional care a interzis recurgerea la război pentru rezolvarea diferendelor internaționale a fost „*Tratatul general pentru renunțarea la război*” denumit și “*Pactul Briand - Kellog*” (după numele miniștrilor de externe ai Franței și SUA, care au inițiat acest *Tratat*), semnat la 27 august 1928 la Paris. În articolul 1 se arăta: „*Înaltele părți contractante declară solemn, în numele popoarelor respective, că ele condamnă recurgerea la război pentru reglementarea diferendelor*

⁵⁷ *Ibidem*, p. 96.

⁵⁸ Vezi descrierea detaliată a graniței în *Системная история ...*, Том 2, Документы, doc. 35.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

internaționale și renunță la el ca instrument de politică națională în relațiile lor mutuale”⁶². Părțile contractante recunoșteau, de asemenea, că reglementarea sau soluționarea neînțelegerilor sau conflictelor, care puteau fi între ele, independent de originea lor, trebuiau efectuate numai cu mijloace pașnice⁶³.

Polonia și Uniunea Sovietică s-au numărat printre statele care au aderat la acest tratat. Pe de altă parte, Polonia a acceptat invitația Uniunii Sovietice de a semna, împreună cu alte state vecine ale URSS, un protocol, având drept obiectiv punerea în vigoare a Tratatului de renunțare la război, semnat la Paris, la 27 august 1928. În consecință, la 9 februarie 1929, URSS, Estonia, Letonia, Polonia și România au semnat „*Protocolul de la Moscova*” la care au aderat, puțin mai târziu, Lituania, Finlanda și alte țări, și care prevedea excluderea războiului între Uniunea Sovietică și alte state ca mijloc de reglementare a diferendelor⁶⁴.

A fost nesocotit și Tratatul de neagresiune, încheiat între Polonia și URSS la 25 iulie 1932. Conform preambulului acestui tratat, Comitetul Executiv Central al Uniunii Sovietice, reprezentat de N. Krestinski, și Președintele Poloniei, St. Patek, conduși de dorința de a menține pacea existentă între țările lor, și recunoscând că Tratatul de pace din 18 martie 1921 constituia, ca și până acum, baza relațiilor și obligațiilor lor reciproce, încheiau Tratatul din 1932 cu scopul dezvoltării și perfectării Tratatului din 27 august 1928 de la Paris, care intrase în vigoare prin semnarea Protocolului de la Moscova din 9 februarie 1929. Ambele părți contractante se obligau să se abțină de la orice acțiune agresivă sau atac militar al uneia asupra celeilalte, atât separat cât și împreună cu alte state. Orice acțiune care ar fi încălcat integritatea și inviolabilitatea teritoriului sau independența politică a celeilalte părți, urma să fie apreciată drept contrară acestei prevederi, chiar și în cazul în care aceste acțiuni ar fi avut loc fără declararea războiului și evitarea oricăror manifestări ale acestuia⁶⁵.

Articolul 2 al tratatului prevedea că „în cazul în care una dintre părțile semnatare va fi atacată de o țară terță sau de un grup de state terțe, cealaltă parte se obliga să nu acorde, pe parcursul conflictului, ajutor și susținere, direct sau indirect, statului atacant. Dacă una din părțile semnatare va exercita agresiune asupra unei terțe țări, cealaltă parte va fi în drept, fără a anunța din timp, să denunțe prezentul tratat”⁶⁶.

Prin articolul al treilea, URSS și Polonia se obligau să nu participe la niciun acord care, sub aspect agresiv, va fi ostil celeilalte părți. Ambele state promiteau să soluționeze toate conflictele, care vor putea apărea între ele, numai prin mijloace pașnice, independent de originea și de natura acestora; se obligau să transmită liti-

⁶² *Ibidem*, doc nr. 64.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, doc. nr. 68.

⁶⁶ Această prevedere există în tratatele semnate de URSS cu majoritatea statelor între cele două războaie mondiale. Asemenea prevedere lipsește însă în textul pactului sovieto-german de neagresiune, semnat la 23 august 1939.

giile, care nu vor putea fi soluționate pe cale diplomatică, în procedura de arbitraj. Convenția de aplanare a conflictelor era inclusă în Tratat și urma să fie semnată aparte, dar ratificată împreună cu Tratatul. În protocolul nr. 2, anexă a Tratatului, părțile își exprimau convingerea că între ele nu existau neînțelegeri esențiale⁶⁷.

Uniunea Sovietică a violat și *Convenția de definire a agresiunii*, care a fost un instrument de drept internațional deosebit de important, consolidând, din punct de vedere juridic internațional, statu-quo-ul teritorial și politic al Poloniei. Guvernul polonez a semnat Convenția de definire a agresiunii și a teritoriului, din 3 și, respectiv, 4 iulie 1933 de la Londra, care a avut o importanță deosebită pentru dezvoltarea relațiilor politice cu statele vecine și în primul rând cu Uniunea Sovietică. Convenția de la Londra a definit, pe de o parte, *agresiunea și agresorul*, care, prin caracter și conținut, devenise o normă generală de drept internațional, iar pe de altă parte, implicit, a definit teritoriul.

„Va fi recunoscut ca agresor într-un conflict internațional, se sublinia în art. 2 al Convenției de definire a agresiunii, statul care cel dintâi va fi comis una din acțiunile următoare: 1) declarație de război unui stat; 2) invazie prin forțele sale armate, chiar fără declarație de război, asupra teritoriului altui stat; 3) atac prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarație de război, a teritoriului, navelor sau aeronavelor unui alt stat; 4) blocus naval (blocada maritimă) a coastelor sau al porturilor unui alt stat, 5) sprijin dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toată cererea statului invadat, de a lua pe propriul său teritoriu toate măsurile în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor ori protecție.

Nicio considerațiune de ordin politic, militar, economic sau alta, se spunea în art. 3, nu va putea servi drept scuză sau justificare a agresiunii prevăzute la articolul 2⁶⁸.

Importanța acestui document de drept internațional, semnat de un mare număr de state, excludea folosirea forței, chiar și în absența unei declarații de război. Acest document consolida, din punct de vedere juridic internațional, situația Poloniei, întrucât definea teritoriul unui stat ca fiind teritoriu aflat efectiv sub controlul lui.

La 15 septembrie 1934, Uniunea Sovietică devenise membră a Societății Națiunilor, organizație internațională care-și propunea să excludă războiul ca mijloc de soluționare a conflictelor dintre state. Conform Pactului Societății Națiunilor, țările membre se obligau „să respecte și să mențină, în contra oricărei agresiuni externe, integritatea teritorială și independența politică existentă a tuturor Membrilor Societății” (art. 10)⁶⁹. Prin acest act, guvernul sovietic se angaja, implicit, să respecte integritatea teritorială și independența politică a Poloniei, care se număra printre membrii Societății Națiunilor. Însă, Uniunea Sovietică a nesocotit

⁶⁷ *Системная история...*, doc. 68.

⁶⁸ *Ibidem*, doc. 72

⁶⁹ Л.Д. Троицкий, *К истории русской революции*, Москва, Политиздат, 1990, с. 380

obligățiile pe care și le-a luat, aderând la această organizație internațională.

Știrea despre agresiunea sovietică a șocat Europa. Opinia publică aștepta reacția Marii Britanii care oferise, de curând, garanții Poloniei și luase apărarea acesteia împotriva Germaniei. În cazul agresiunii sovietice Marea Britanie nu a luat apărarea Poloniei. Ea mai spera în continuare să atragă de partea sa Uniunea Sovietică, s-o rupă din alianța cu Germania. Pe de altă parte, mai târziu se va afla că, odată cu Tratatul de ajutor reciproc din aprilie 1939, la insistența Marii Britanii, a fost semnat și un protocol adițional secret care nu prevedea apărarea Poloniei de agresiune decât din partea Germaniei. Prin urmare, Tratatul din aprilie 1939 nu obliga Marea Britanie să apere Polonia în raport cu Uniunea Sovietică⁷⁰.

Majoritatea unităților poloneze, dislocate la frontiera de est, inclusiv școlire militare care pregăteau ofițeri, depuneau armele. La granița cu URSS, pe o distanță de 1400 de km, conform istoricilor polonezi, erau dislocate doar 25 de batalioane poloneze, unui batalion revenindu-i 56 km de front⁷¹.

Deoarece nu era cunoscut protocolul adițional secret sovieto-german din 23 august 1939, oficialitățile poloneze nici nu bănuiau de alianța Berlinului cu Moscova.

În condițiile acestea, ordinul mareșalului E. Rydz-Smygly, comandantul forțelor armate poloneze, prevedea: „Să nu intrați în luptă cu Sovietele, să se opună rezistență numai în cazul în care ei vor încerca dezarmarea unităților noastre care s-au întâlnit cu trupele noastre. Să fie continuată lupta cu nemții. Orașele încercuite trebuie să se lupte. În cazul apropierii trupelor sovietice, trebuie purtate negocieri în scopul scoaterii garnizoanelor noastre în România și Ungaria”⁷².

Încă la 17 septembrie generalul Rummel, comandantul trupelor care apărau Varșovia, i-a înmănat lui N. Șaronov, ambasadorul sovietic în Polonia, un memoriu în care trecerea graniței poloneze de către Armata Roșie nu era apreciată ca stare de război între Polonia și Uniunea Sovietică. Deși trupele germane înconjurase Lembergul, comandamentul polonez decidea să transmită acest oraș trupelor sovietice care erau în preajmă⁷³.

Executând ordinul comandamentului său, cea mai mare parte a ostașilor polonezi (cca 250 000) a depus armele în fața Armatei Roșii. O parte dintre aceștia, majoritatea ucraineni și bieloruși, au fost lăsați să plece la casele lor, iar 130 de mii de persoane au fost capturate și închise în lagăre⁷⁴, unde erau deținuți ca prizonieri de război, fără niciun temei, deoarece între Uniunea Sovietică și Polonia oficial nu era declarată stare de război.

⁷⁰ Год кризиса. 1938-1939, Документы и материалы, Москва, Политиздат, 1990, doc. 606.

⁷¹ М.И. Семиряга, Советско-германские отношения в 1939-июнь 1941 гг. Взгляд историка, в Советское государство и право, 1989, nr. 9, p. 57.

⁷² Ibidem.

⁷³ Вопросы истории, 1997, nr. 7, pp. 24-25.

⁷⁴ La 30 iulie 1941, după atacul militar asupra URSS de către Germania hitleristă, guvernul sovietic a semnat acordul de prietenie cu guvernul polonez din emigrație, condus de Sikorski. În document se arată că, la acea dată, în închisori, lagăre și în surghiun se aflau 382 382 de

Imediat după intrarea trupelor sovietice în Polonia, la Moscova au început negocieri sovieto-germane. Numai peste câteva minute radioul Moscova a comunicat lumii întregi despre acest fapt. Uniunea Sovietică, împreună cu Germania hotărâu împărțirea Poloniei, lichidându-i independența. În timpul convorbirii dintre Stalin și Schulenburg, din 18 septembrie 1939, liderul de la Kremlin a declarat, surprinzător, că are anumite îndoieli privind capacitatea comandamentului german de a respecta acordul de la Moscova și că se va întoarce la linia stabilită prin protocolul din 23 august. În răspunsul său Schulenburg menționa că „Germania este dispusă să respecte condițiile acordurilor de la Moscova”. Stalin, afirmând că nu se îndoiește de bunele intenții ale guvernului german, a explicat că neliniștea sa se întemeie pe faptul bine cunoscut că toți militarii detestă retrocedarea teritoriilor ocupate⁷⁵. Problema este că guvernul sovietic considera că „sosise momentul să stabilească definitiv structura teritoriilor poloneze... și să împartă Polonia pe linia Pissa – Narva – Vistula – San”⁷⁶. Conducerea Uniunii Sovietice insista să înceapă imediat negocierile în această chestiune. Molotov dorea ca întâlnirea să se desfășoare la Moscova, „deoarece asemenea negocieri, din partea sovietică, trebuiau duse de persoanele abilitate cu puterea supremă în stat, dar care nu puteau părăsi Uniunea Sovietică”⁷⁷.

Urmare a unor consultări, la 27 septembrie, la invitația guvernului sovietic, von Ribbentrop sosește la Moscova „pentru a discuta cu guvernul URSS problemele în legătură cu evenimentele din Polonia”⁷⁸. La negocieri, în afară de Molotov și Ribbentrop, au participat Șkvarțev, ambasadorul sovietic la Berlin, și Schulenburg, ambasadorul german la Moscova. Negocierile s-au finalizat cu semnarea *Tratatului sovieto-german de prietenie și frontieră între URSS și Germania* și a trei protocoale secrete⁷⁹.

În declarația comună din 28 septembrie se menționa că „guvernul Germaniei și guvernul Uniunii Sovietice au reglementat definitiv problemele apărute în urma destrămării statului polonez și, în felul acesta, au creat o temelie puternică pentru pacea îndelungată în Europa de Est”⁸⁰.

Tratatul de prietenie și frontieră stabilea granița între Germania și Uniunea Sovietică pe teritoriul Poloniei ocupate⁸¹, și „înlătura orice amestec al statelor terțe

persoane. Vezi: *Вопросы истории*, 1990, nr. 9., p. 26.

⁷⁵ *СССР-Германия, 1939*, p. 100.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 104.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ „*Правда*”, 1939, 27 septembrie

⁷⁹ Este vorba de protocolul confidențial privind strămutarea persoanelor de origine germană către zona ocupată de Germania și a celor de origine bielorusă și ucraineană către zona ocupată de ruși, de protocolul adițional secret privind transmiterea Lituaniei în zona de ocupație sovietică și de protocolul adițional secret privind inadmisibilitatea agitației poloneze în teritoriile ocupate de cei doi agresori. Vezi *СССР-Германия, 1939*, pp. 107-110.

⁸⁰ *СССР-Германия, 1939*, p. 112.

⁸¹ Granița sovieto-germană pe teritoriul Poloniei ocupate a fost trasată pe harta anexă la tratat. Harta a fost semnată de I. Stalin. În semn de încuviințare, și Ribbentrop a semnat harta. Harta Poloniei despicate și ocupate a fost publicată, împreună cu Tratatul de prietenie și frontiere, în ziarele

în această decizie⁸². O deosebită importanță, pentru destinul populației din teritoriul ocupat de ruși, a avut-o articolul al 3-lea al tratatului care prevedea că fiecare parte ocupantă va efectua, pe teritoriile ocupate, transformări în organizarea statală⁸³. Devenea clar că pe teritoriul polonez, răpit de Uniunea Sovietică, urma să fie instalat regimul totalitar bolșevic cu toate consecințele sale.

Conform primului protocol adițional secret, erau modificate „sferele de interes” ale celor două părți în sensul că teritoriul Lituaniei era transmis Uniunii Sovietice. Pe de altă parte, ducatul Lublin și o parte a ducatului Varșovia treceau în zona germană. Conform acestui protocol secret, Uniunea Sovietică intenționa să întreprindă „măsurile speciale pentru apărarea intereselor sale” și pe teritoriul Lituaniei⁸⁴. Aceasta era a patra împărțire a Poloniei, mai avantajoasă pentru ruși decât cea din 1795, deoarece ocupa toată Galiția; mai avantajoasă chiar și ca linia Curzon din 1920.

În cel de-al doilea protocol adițional secret semnatarii s-au pus de acord să nu permită, pe teritoriile lor, niciun fel de agitație poloneză care ar aborda problema teritoriului celeilalte părți. „Ele vor reprima pe teritoriile lor toate sursele acestui gen de agitație și se vor informa reciproc cu privire la măsurile întreprinse în acest scop⁸⁵”.

La 31 octombrie 1939, la două luni după începutul războiului, V. Molotov, în ședința extraordinară a Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, prezenta un amplu raport. „În ultimele două luni, - spunea președintele guvernului sovietic -, în situația internațională s-au produs importante schimbări. Aceasta se referă, înainte de toate, la situația din Europa...”⁸⁶. El evidenția trei circumstanțe principale care, în opinia sa, aveau o importanță decisivă. Era vorba, în primul rând, de evoluția relațiilor dintre Germania și Uniunea Sovietică care, din momentul semnării, la 23 august 1939, a tratatului de neagresiune, intrase, chipurile, pe un făgaș normal. „Ostilitatea, ațâțată prin toate mijloacele de unele state europene a fost înlocuită cu relații de prietenie între Uniunea Sovietică și Germania. Îmbunătățirea ulterioară a noilor relații, - constata V. Molotov -, și-a găsit exprimarea în tratatul germano-sovietic de prietenie și frontiere, semnat la 28 septembrie la Moscova⁸⁷”.

Cel de-al doilea eveniment la care se referea V. Molotov, era „zdrobirea militară a Poloniei și destrămarea statului polonez”. „Cercurile guvernante ale Poloniei, - continua comisarul de externe în fața deputaților sovietici -, se laudau cu „trăinicia” statului și „vigoarea” armatei lor. Dar a fost suficientă o lovitură concertată asupra Poloniei, la început din partea armatei germane, apoi din partea

sovietice „Pravda”, și „Izvestia” din 29 septembrie 1939. Vezi СССР-Германия, 1939, p. 111.

⁸² *Ibidem*, p. 108.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Jakubcionis Algirdas, Knezys Stasys, Streikus Arunas, *Occupatin and Annexation The first occupation (1940-1941)*, Volume I, Vilnius, Margi rastai, 2006, pp. 491-562

⁸⁵ СССР-Германия, 1939, p. 110.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 116.

⁸⁷ *Ibidem*.

Armatei Roșii, ca să nu mai rămână nimic din această creație pocită a Tratatului de la Versailles, care se menținea pe asuprairea naționalităților nepoloneze⁸⁸.

Explicând scopul „campaniei poloneze” a lui Stalin, L. Troțki scria: „Prin ocuparea Ucrainei de Vest și Bielorusiei de Vest Kremlinul încearcă să dea populației satisfacție patriotică pentru alianța odioasă cu Hitler. Dar Stalin avea și motivul său personal pentru a invada Polonia, ca întotdeauna – motivul răzbnării. În 1920, Tuhacevski, viitorul mareșal, conducea trupele Armatei Roșii spre Varșovia. Viitorul mareșal Egorov înainta spre Lemberg (Lwow). Cu Egorov era și Stalin. Când devenise clar că la Vistula Tuhacevski este amenințat de o contra-lovitură, comandamentul din Moscova i-a ordonat lui Egorov să schimbe direcția dinspre Lemberg spre Lublin, pentru a-l sprijini pe Tuhacevski. Dar Stalin se temea că Tuhacevski, luând Varșovia, îl va devansa, ocupând și Lembergul. Egorov, la adăpostul autorității lui Stalin, nu a executat ordinul Înalțului Comandament. Numai după patru zile, când a fost realizată situația critică a lui Tuhacevski, unitățile lui Egorov au manevrat spre Lublin. Dar era târziu: catastrofa începuse. La vârfurile partidului și ale armatei toți cunoșteau că vinovat de zdrobirea lui Tuhacevski era Stalin. Invadarea actuală a Poloniei și ocuparea orașului Lemberg constituie o revanșă a lui Stalin pentru marele eșec din 1920⁸⁹.

Încă până la înfrângerea totală a Poloniei, în locurile unde se întâlneau trupele sovietice și germane se organizau parade militare, de triumf, cu participarea ostașilor ambelor state ocupante. În orașul Grodno, alături de generalul german, parada a fost primită de V.V. Ciuikov, comandant de corp de armată. În Brest-Litovsk, parada a fost primită de feldmareșalul G. Guderian și comandantul de brigadă S.M. Krivoșein⁹⁰.

În urma ocupării și împărțirii Poloniei, Uniunii Sovietice i-a revenit un teritoriu de 196 de mii de km pătrați și aproape 13 milioane de oameni⁹¹. Nichita Hrușciiov, în memoriile sale, descriind starea de spirit din cele două părți despicate din Polonia, menționa: „Polonezii îndurau doliu. Țara lor era ocupată, Varșovia era zdrobită. Dar noi nu puteam vorbi cu glas tare despre aceasta, deoarece nu doream să facem propagandă împotriva lui Hitler, aliatul nostru de fapt. Era o situație tragică pentru activiștii noștri de partid. Este adevărat că în rândurile ucrainene ale partidului aproape că nu mai existau polonezi. Stalin îi lichidase pe toți⁹².

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ Л.Д. Троцкий, *К истории русской революции*, Москва, Политиздат, 1990, p. 410

⁹⁰ *Вопросы истории*, 1990, nr. 9, p. 60.

⁹¹ *СССР-Германия, 1939*, p. 120.

⁹² *Вопросы истории*, 1997, nr. 7, p. 66.